वस्तुगत प्रश्नोत्तर

१. **राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजाअनुसार नेपालको जनसङ्ख्या कति पुगेको छ ?**

✍ २,९१,९२,४८०

- २०६८ सालको जनगणनाभन्दा २०७८ को जनगणनामा कुल जनसङ्ख्या १०.१८ प्रतिशतले बढेको ।
- २०७८ को जनगणनाअनुसार जनसङ्ख्या वृद्धिदर (सरदर वार्षिक) ०.९३ प्रतिशत रहेको ।
- २०६८ सालको जनगणनाअनुसार नेपालको जनसङ्ख्या २,६४,९४,५०४ थियो भने जनसङ्ख्या वृद्धिदर १.३५ प्रतिशत रहेको थियो ।
- केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले २०७८ कात्तिक २५ देखि मङ्सिर ९ गतेसम्म सञ्चालन गरेको जनगणनाको प्रारम्भिक नतिजा २०७८ माघ १२ गते सार्वजनिक गरेको ।
- जनगणना २०७८ को संक्षिप्त झलक
- कुल जनसङ्ख्या : २,९१,९२,४८०
- पुरुष जनसङ्ख्या : १,४२,९१,३११ (४८.९६ प्रतिशत)
- महिला जनसङ्ख्या : १,४९,०१,१६९ (५१.०४ प्रतिशत)
- जनसङ्ख्या वृद्धिदर : ०.९३ प्रतिशत
- सहरी जनसङ्ख्या : ६६.०८ प्रतिशत
- ग्रामीण जनसङ्ख्या : ३३.९२ प्रतिशत
- जनघनत्व : १९८ प्रति व.कि.मि.
- घरपरिवार सङ्ख्या : ६७,६१,०५९
- घरसङ्ख्या : ५६,४३,९४५
- प्रतिपरिवार औसत सदस्य : ४.३२ (सहरी क्षेत्र : ४.२५ र ग्रामीण क्षेत्र ४.५५)
- विदेशमा अक्सर बसोवास गर्ने जनसङ्ख्या : २१,६९,४७८
- (पुरुष : १७,६३,३१५ अर्थात् ८१.२८ प्रतिशत, महिला : ४,०६,१०३ अर्थात् १८.७२ प्रतिशत)
- भौगोलिक क्षेत्रगत आधारमा जनसङ्ख्या हिस्सा
- हिमाली क्षेत्र : ६.०९ प्रतिशत
- पहाडी क्षेत्र : ४०.२५ प्रतिशत
- तराई क्षेत्र : ५३.६६ प्रतिशत
- प्रदेशगत जनसङ्ख्या
- प्रदेश १ : ४९,७२,०२१ (१७.०३ प्रतिशत)
- मधेस प्रदेश : ६१,२६,२८८ (२०.९९ प्रतिशत)
- बागमती प्रदेश : ६०,८४,०४२ (२०.८४ प्रतिशत)
- गण्डकी प्रदेश : २४,७९, ६४५ (८.४९ प्रतिशत)
- लुम्बिनी प्रदेश : ५१,२४,२२५ (१७.५५ प्रतिशत)
- कर्णाली प्रदेश : १६,९४,८८९ (५.८१ प्रतिशत)
- सुदूरपश्चिम प्रदेश : २७,११,२७० (९.२८ प्रतिशत)
- सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या भएको प्रदेश : मधेस (६१,२६,२८८ (२०.९९ प्रतिशत)
- सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या भएको प्रदेश : कर्णाली (१६,९४,८८९ (५.८१ प्रतिशत)
- सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या भएको जिल्ला : काठमाडौँ (२०,१७,५३२)
- सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या भएको जिल्ला : मनाङ (५,६४५)
- सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या भएका प्रमुख ५ जिल्ला : क्रमशः काठमाडौँ, मोरङ, रूपन्देही, झापा र सुनसरी
- सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या भएका पाँच जिल्ला : क्रमशः मनाङ, मुस्ताङ, डोल्पा, रसुवा र हुम्ला
- सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या वृद्धिदर रहेको जिल्ला : भक्तपुर
- जनसङ्ख्या वृद्धिदर नेगेटिभ रहेको जिल्ला सङ्ख्या : ३२
- नगरपालिकाको आधारमा सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या : काठमाडौँ म.न.पा (८,६५,९०६)
- नगरपालिकाको आधारमा सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या : डोल्पाको ठुलीभेरी न.पा. (१०,१८७ जना)
- गाउँपालिकागत हिसाबले सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या भएको गाउँपालिका : वैजनाथ गा.पा. (बाँके, ७०,३१५)
- गाउँपालिकागत हिसाबले सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या भएको गाउँपालिका : मनाङको नर्पाभूमि गा.पा. (४२२ जना)
- नेपाल सरकारबाट घोषित २९३ वटा नगरपालिकामा रहेको जनसङ्ख्यालाई सहरी क्षेत्रको जनसङ्ख्या र ४६० गाउँपालिकामा रहेको जनसङ्ख्यालाई ग्रामीण क्षेत्रको जनसङ्ख्या मानी ग्रामीण तथा सहरी जनसङ्ख्याको वर्गीकरण गरिएको ।
- २०७८ को जनगणनाअनुसार तराईमा जनसङ्ख्या ३.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको । २०६८ मा तराईमा कुल जनसङ्ख्या ५०.२७ प्रतिशत हिस्सा रहेकोमा २०७८ मा ५३.६६ प्रतिशत पुगेको ।
- पहाडमा २०६८ मा ४३.०१ प्रतिशत रहेकोमा २०७८ मा ४०.२५ प्रतिशतमा झरेको ।
- हिमाली क्षेत्रमा २०६८ मा ६.७३ प्रतिशत हिस्सा रहेकोमा २०७८ मा ६.०९ प्रतिशत रहेको ।
- भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा प्रतिपरिवार औसत सदस्य
- हिमाली क्षेत्र : ४.२७ जना
- पहाडी क्षेत्र : ३.९५ जना
- तराई क्षेत्र : ४.६५ जना
- प्रदेशगत आधारमा परिवारमा औसत सदस्य सङ्ख्या सबैभन्दा कम : गण्डकी प्रदेश (३.६६ जना)
- प्रदेशगत आधारमा परिवारमा औसत सदस्य सङ्ख्या सबैभन्दा बढी : मधेस प्रदेश (५.१५ जना)
- जिल्लागत आधारमा औसत सदस्य सङ्ख्या सबैभन्दा कम : दोलखा जिल्ला (३.४१ जना)
- जिल्लागत आधारमा औसत सदस्य सङ्ख्या सबैभन्दा बढी : रौतहट, बारा, र कपिलवस्तु (५.५० जना)

२. **अन्तर्राष्ट्रिय भन्सार दिवस कहिले मनाइन्छ ?**

✍ जनवरी २६

- सन् २०२२ मा मनाइएको ७०औँ अन्तर्राष्ट्रिय भन्सार दिवस 'स्केलिङ अप कस्टमस् डिजिटल ट्रान्सफर्मेसन वाइ इम्ब्रेसिङ ए डाटा इकोसिस्टम (Scaling up Customs Digital Transformation by Embracing a Data Culture and Building a Data Ecosystem) नाराका साथ मनाइएको ।

३. **अमेरिकाका पाँच राज्यमा हालै आएको ठूलो हिमआँधी कुन हो ?**

✍ बम साइक्लोन (सन् २०२२ जनवरी)

- अमेरिकाको इस्ट कोस्ट क्षेत्रमा हिमआँधी भयानक बन्दा त्यहाँका पाँचवटा (न्युयोर्क, न्युजर्सी, मेरिल्यान्ड, रोड आइल्यान्ड र भर्जिनिया) राज्यमा आपत्कालीन स्थिति घोषणा गरिएको ।
- यस आँधीलाई मध्य अक्षांशीय चक्रपातका रूपमा समेत चिनिने ।

४. **संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोषको नोबल पुरस्कार कहिले प्राप्त गरेको हो ?**

✍ सन् १९६५

५. **विश्व मानचित्रमा नेपालको जस्तो आकृति गएको देश कुन हो ?**

✍ पोर्चुगल

६. **देश र महादेशको नाम एउटै भएको देश कुन हो ?**

✍ अस्ट्रेलिया

७. **नेपालको चीनसँग दौत्य सम्बन्ध कहिले कायम भएको हो ?**

✍ सन् १९५५ अगस्ट १

- नेपाल र चीनबीच शान्ति तथा मैत्री सन्धि सन् १९६० अप्रिल २८ मा भएको ।
- नेपाल र चीनबीच सीमासम्बन्धी सम्झौता सन् १९६१ मा भएको ।
- नेपाल र चीनबीच सीमासम्बन्धी प्रोटोकलमा सन् १९७९ मा हस्ताक्षर भएको ।
- काठमाडौँ उपत्यकामा बस्ती बसाउने मञ्जुश्री चीनबाट आएका ।
- नेपालको बारेमा यात्रा वृत्तान्त लेखी प्रचारप्रसार गर्ने पहिलो चिनियाँ नागरिक हुयान साङ रहेका ।
- चिनियाँ झाङ जियानले पहिलोपल्ट सन् ४०६ मा लुम्बिनीको भ्रमण गरेका ।
- प्राचीनकालमा नेपालको भ्रमण गर्ने दुई चिनियाँ यात्री : हुयान साङ र फाहियान रहेका ।

८. **प्रशासनमा X (एक्स) र Y (वाइ) को सिद्धान्त केसँग सम्बन्धित छ ?**

✍ उत्प्रेरणा

९. **गोस्वारा हुलाकको पुरानो नाम के हो ?**

✍ नेपाल हुलाक घर

१०. **भित्ते पात्रोको प्रचलन कुन देशबाट सुरु भएको हो ?**

✍ इजिप्ट

११. **चाल शक्तिलाई विद्युत् शक्तिमा परिवर्तन गर्ने यन्त्र कुन हो ?**

✍ डायनामो

१२. **विद्युत् शक्तिलाई चाल शक्तिमा परिवर्तन गर्ने यन्त्र कुन हो ?**

✍ मोटर

१३. **मिस इको नेपाल २०२२ को उपाधि जित्ने युवती को हुन् ?**

✍ सोफिया भुजेल

- भुजेलले इजिप्टमा आयोजना हुने अन्तर्राष्ट्रिय सौन्दर्य प्रतियोगिता 'मिस इको इन्टरनेसनल २०२२' मा नेपालको प्रतिनिधित्व गर्ने भएकी ।
- यसअघि अनुष्मा रायमाझीले 'मिस इको इन्टरनेसनल २०२०' मा 'मिस इको एसिया' उपाधि नेपाल ल्याउन सफल भएकी ।
- पर्यटन र वातावरणको विषयलाई मुख्य कार्यक्षेत्र बनाई इजिप्टमा सन् २०१५ देखि यो प्रतियोगिता सुरु भएको ।

१४. **नेपालबाहिर बनेको पहिलो नेपाली चलचित्र कुन हो ?**

✍ सत्य हरिशचन्द्र

- (यो नेपाली भाषाको पहिलो चलचित्र हो ।)

१५. **नेपालको प्रामाणिक समय कुन हिमाललाई आधार मानेर कायम गरिएको छ ?**

✍ गौरीशङ्कर

- दोलखा जिल्लामा पर्ने गौरीशङ्कर हिमाललाई काटेर गएको ८६ डिग्री १५ मिनेट पूर्वी देशान्तरलाई आधार मानेर नेपालको प्रामाणिक समय निर्धारण गरिएको,
- नेपालको प्रामाणिक समय वि.सं.२०४२ वैशाख १ गतेदेखि लागू भएको,
- नेपालको समय ग्रीनविचको समयभन्दा ५ घन्टा ४५ मिनेट छिटो रहेको,
- बेलायतको ग्रीनविच हुँदै गएको ० डिग्री देशान्तर रेखालाई आधार मानी सन् १८८४ नोभेम्बर १ मा विश्वको प्रामाणिक समय निर्धारण गरिएको ।

१६. **ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेसनलले सन् २०२२ जनवरी २५ मा प्रकाशित गरेको भ्रष्टाचारसम्बन्धी प्रतिवेदनअनुसार नेपाल कतिऔँ स्थानमा रहेको छ ?**

✍ ११७ औँ

- सूचकाङ्कमा समावेश १८० देशमध्ये डेनमार्क, फिनल्यान्ड र न्युजिल्यान्डले कुल १०० मा ८८ अङ्क प्राप्त गरी सबैभन्दा कम भ्रष्टाचार हुने मुलुकको अग्रस्थान ओगटेका ।
- दक्षिणी सुडान ११ अङ्क प्राप्त गरी सबैभन्दा बढी भ्रष्टाचार हुने मुलुकको रूपमा परेको ।
- भ्रष्टाचारसम्बन्धी सूचकाङ्कमा दुईतिहाइ मुलुकले ५० भन्दा कम अङ्क (स्कोर) प्राप्त गरी बढी भ्रष्टाचार हुने मुलुकका रूपमा रहेका ।
- ४३ अङ्कलाई औसत ग्लोवल स्कोर मानिएको । यो भन्दा कम अङ्क पाउनेलाई भ्रष्टाचार व्याप्त भएको मुलुकका रूपमा दर्ज गरिएको ।

● **दक्षिणी एसियाली राष्ट्रहरूको स्थिति**

राष्ट्र	प्राप्ताङ्क	स्थान
भुटान	६८	२५ औँ
माल्दिभ्स	४०	८५ औँ
भारत	४०	८५ औँ
श्रीलङ्का	३७	१०२ औँ
नेपाल	३३	११७ औँ
पाकिस्तान	२८	१४० औँ
वङ्गलादेश	२६	१४७ औँ
अफगानिस्तान	१६	१७४ औँ

- ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेसनलले सन् १९९५ देखि हरेक वर्ष भ्रष्टाचारसम्बन्धी प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने गरेको ।
- ट्रान्सपरेन्सीले यो सूचीमा नेपाललाई सन् २००४ देखि समावेश गरेको ।

● **सन् २००४ देखि नेपालको भ्रष्टाचार सूचकाङ्क**

वर्ष (सन्)	स्थान	वर्ष (सन्)	स्थान
२००४	१३९	२००५	११६
२००६	१२६	२००७	१३०
२००८	१३१	२००९	१२२
२०१०	१२४	२०११	११३
२०१२	१३९	२०१३	११६
२०१४	१२६	२०१५	१३०
२०१६	१३१	२०१७	१२२
२०१८	१२४	२०१९	११३
२०२०	११७	२०२१	११७

प्रस्तुतकर्ता : टङ्क के.सी.

विषयगत प्रश्नोत्तर

नेपालमा सहकारीको विद्यमान अवस्था

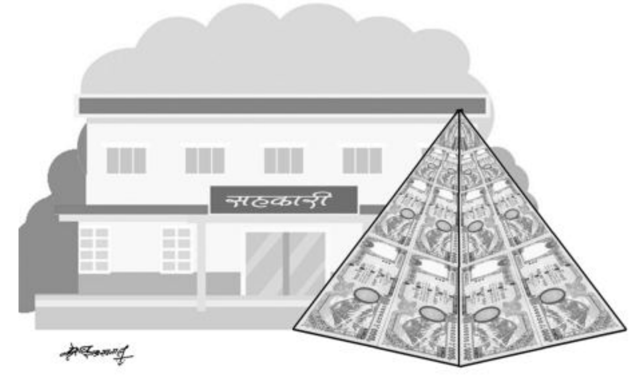

१. **नेपालमा सहकारीको विद्यमान अवस्थाबारे जानकारी दिँदै यसको विकासमा नियामक निकायको भूमिकाबारे चर्चा गर्नुहोस् ।**

✍ आय आर्जनको उद्देश्य राखी स्थापना भएको सर्वसाधारण मानिसहरूको सङ्गठित समूह सहकारी हो । सहकारी नेपालको वित्तीय प्रणालीको एक अभिन्न अङ्ग हो । यसले छरिएर रहेको बचत जम्मा गर्ने, परिचालन गर्ने, लगानी गर्नेलगायतका कार्य गरी स्थानीय समुदायबाट साधन परिचालन तथा लगानीको वातावरण तयार गर्ने गर्दछ । नेपालमा सहकारीलाई अर्थतन्त्रको तेस्रो खम्बाको रूपमा लिइएको छ । नेपालको संविधानको धारा ५१(घ) मा सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता र स्वतन्त्र विकासमार्फत राष्ट्रिय अर्थतन्त्र सुदृढ गर्ने, सहकारी क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय विकासमा अत्यधिक परिचालन गर्ने संवैधानिक नीति छ । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा सहकारी समावेश छ । सहकारी ऐन, २०७४ र सहकारी नियमावली, २०७५ जारी छ । मुलुकभर हाल २९८८६ सहकारी संस्थाहरू क्रियाशील छन् । सङ्घअन्तर्गत १२५, प्रदेश सरकारअन्तर्गत ६००२ र स्थानीय सरकारअन्तर्गत २३७५९ सहकारी सङ्घ संस्था रहेका छन् । सङ्घअन्तर्गतका सहकारीको दर्ता र नियमन सहकारी विभागले गर्दै आएको छ । त्यसैगरी, सहकारी संस्थाहरूको प्रवर्द्धन, तालिम तथा प्रभाकारी नियमनका लागि आधारभूत तथ्याङ्कहरू स्थानीय स्तरदेखि राष्ट्रिय स्तरसम्म इन्टरनेटमा आधारित सहकारी तथा गरिबी व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (कोपोमिस) सफ्टवेयर सहकारी विभागले सञ्चालनमा ल्याएको छ । प्रदेशअन्तर्गतका सहकारीको दर्ता, अनुगमन, नियमन प्रदेश सरकारले गर्दै आएको छ भने स्थानीय तहअन्तर्गतका सहकारीको दर्ता, नियमन, अनुगमन एवं सहजीकरण गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले गर्दै आएका छन् । सहकारी बैङ्क र पचास करोडभन्दा बढी ऋण तथा बचत कारोबार गर्ने सहकारीको नियमन नेपाल राष्ट्र बैङ्कले गर्ने व्यवस्था छ ।

● **सहकारीको विकासमा नियामक निकायको भूमिका :**

- नेपालमा देशभरि छरिएर रहेका सहकारीको कार्यक्षेत्र अनुरूप सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट दर्ता, अनुगमन, नियमनको कार्य हुँदै आएको छ । यिनको विकासमा यस्ता नियामक निकायको बहुआयामिक भूमिका हुने गर्दछ, जसलाई निम्नानुसार चर्चा गर्न सकिन्छ :

● **सहकारी विभागको भूमिका**

- सहकारी तथा गरिबी व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (कोपोमिस) सफ्टवेयरलाई प्रदेश र स्थानीय तहसम्म कार्यान्वयनमा ल्याई प्रभावकारी बनाउने,
- सहकारी क्षेत्रमा हुने अनियमितता रोक्ने गरी अनुगमन र नियमनलाई नियमित बनाउने,
- एक व्यक्ति एक सहकारी नीतिको प्रभावकारी पालना गराउने,
- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका सहकारीहरुको एकीकृत नियमन प्रणाली लागू गर्ने,
- सहकारी अनुगमन तथा नियमन मार्गदर्शन तयार गरी लागू गर्ने,
- प्रदेश र स्थानीय तहका सहकारीको प्रभावकारी नियमनका लागि संस्थागत क्षमता विकासमा सहयोग गर्ने,
- सहकारी प्रशिक्षण कार्यलाई प्रदेश र स्थानीय तहसम्म विस्तार गर्ने,
- नेपाल राष्ट्र बैङ्कसँग समन्वय गरी सहकारी बैङ्क र पचास करोडभन्दा बढी ऋण तथा बचत कारोबार गर्ने सहकारीको नियमन कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउने,
- सहकारी संस्थाहरूको पुँजीलाई कृषि, उद्योग, पर्यटनलगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाहको वातावरण तयार गरी रोजगारी तथा स्वरोजगारी वृद्धि गर्ने,
- सहकारी संस्थाहरूमा पारदर्शिता, जवाफदेहिता एवं सदाचारिता अभिवृद्धि गरी सुशासनलाई संस्थागत गर्ने,

● **प्रदेश र स्थानीय सरकारको भूमिका**

- आफ्नो मातहतमा रहेका सहकारीहरूको नियमन तथा अनुगमन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने,
- सहकारी संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिभन्दा गुणात्मक विकासमा ध्यान दिने,
- उत्पादनमूलक क्षेत्रमा सहकारीको पुँजी प्रवाह हुने वातावरण तयार गर्ने,
- बचत सङ्कलन, कर्जा प्रवाह र ऋण असुली कार्यलाई सरल र पारदर्शी बनाई सहकारीमा संस्थागत संस्कृतिको विकास गर्ने,
- सहकारी शिक्षाको प्रवर्द्धन गरी वित्तीय साक्षरता, सचेतना अभिवृद्धि गर्ने,
- सहकारी प्रति सर्वसाधारण नागरिकको विश्वास अभिवृद्धि गरी सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्ने ।

२. **अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन भनेको के हो ? यसअन्तर्गत पर्ने विषयहरू के के हुन् ? लेख्नुहोस् ।**

✍ तहगत सरकारहरूबीच आय व्यय, बजेट, ऋणलगायतका क्षेत्रमा आपसमा समन्वय एवं सहकार्य गर्दै आफ्नो वित्तीय क्षमता सुदृढ गर्ने कार्यलाई अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन भनिन्छ । यसमा तहगत सरकारहरू बीचमा वित्त साधन परिचालनमा आफ्नो अनुभव, सूचना आदानप्रदान गर्ने, साधन स्रोतको बाँडफाँट गर्ने, देखिएका समस्या समाधान गर्नेलगायतका कार्य भई तहगत सरकारबीचको सम्बन्ध थप सुदृढ गरिन्छ । यो सङ्घीयताको एक महत्वपूर्ण पक्ष हो । त्यसैले सङ्घीयता यसैमा निर्भरसमेत हुने गर्दछ । यसले वित्तीय सङ्घीयतालाई तहगत सरकारबीच व्यवस्थापनको कार्य गर्दछ ।

● **यस अन्तर्गत पर्ने विषयहरू :**

- राजस्वको अधिकार,
- राजस्व बाँडफाँट,
- अनुदान वितरण,
- ऋण व्यवस्थापन,
- बजेट व्यवस्थापन,
- सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन,
- वित्तीय अनुशासन तथा जवाफदेहिता,
- वित्त व्यवस्थापनमा समन्वय गर्न कानुनी र संस्थागत संयन्त्र,

३. **नेपालको सङ्घीय राजस्व प्रणालीमा देखिएका समस्या पहिचान गरी सुझाव लेख्नुहोस् ।**

✍ नेपालको संविधानले मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिहरुको कार्यान्वियन गर्दै मुलुकमा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको परिकल्पना गरेको छ । त्यसैगरी मुलुकलाई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको सङ्घीय संरचनामा रूपान्तरण गरी तीनै तहबाट आन्तरिक स्रोतको परिचालन मार्फत वैदेशिक सहायता माथिको निर्भरता कम गर्दै आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र निर्माणमा जोड दिएको छ । यसका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा संविधानले राजस्व अधिकार प्रदान गरेको छ । नेपालमा सङ्घीय संरचना नयाँ प्रणाली भएको, प्रदेश र स्थानीय तहमा पर्याप्त अनुभव एवं सूचना र तथ्याङ्कको कमी भएको लगायतका कारणले तीनै तहको राजस्व प्रणालीमा विभिन्न समस्या देखिएका छन्, जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

- आर्थिक क्रियाकलापमा अनौपचारिक क्षेत्रको हिस्सा उच्च हुनु,
- कुल राजस्वमा आय करको अंश बढाउन नसकिनु,
- राजस्वको ठूलो हिस्सा आयातमा निर्भर रहनु,
- वास्तविक कारोबार मूल्यका आधारमा भन्सार जाँचपास प्रणाली अवलम्बन गर्न नसक्नु,
- बजारमा बिल दिने-लिने पद्धतिको विकास गर्न नसक्नु,
- कर कानुनको परिपालना र व्यापार सहजीकरणबीच तालमेल ल्याउन नसक्नु,
- सम्भावना र क्षमताअनुरूप राजस्व परिचालन हुन नसक्नु,
- प्रदेश र स्थानीय तहमा सङ्घले राजस्व प्रशासनका अनुभवी कर्मचारी पठाउन नसक्नु,
- तीन तहको राजस्व सम्भाव्यता अध्ययन हुन नसक्नु,
- सङ्घको राजस्व प्रशासन सुदृढ हुन नसक्नु,
- सङ्घीय राजस्व तिर्ने कतिपय कार्यालय करदाताको सहज पँहुच बाहिर हुनु,
- तीन तहका राजस्व प्रशासनबीच ज्ञान, सीप, अनुभव आदानप्रदान हुन नसक्नु,
- राजस्व अधिकारको महत्वपूर्ण स्रोतहरू सङ्घमा मात्र सीमित हुनु,
- राजस्व बाँडफाँट वैज्ञानिक हुन नसक्नु,
- अपर्याप्त राजस्व अधिकारले गर्दा प्रदेशमा स्रोत व्यवस्थापनको चुनौती रहनु,
- आवश्यक दक्षता एवं अनुभवको अभावमा स्थानीय तहको करारोपण वैज्ञानिक हुन नसक्नु ।

● **सुझाव**

- प्रत्येक जिल्लामा आन्तरिक राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी करदाताको पहुँच विस्तार गर्ने,
- करको दर कम गरी दायरा विस्तार गर्ने कार्यलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने,
- हरेक पेसा, व्यवसाय, लगानी, रोजगारीलगायतका आय आर्जनका सबै क्षेत्रमा करको स्थायी लेखा नम्बर अनिवार्य गर्ने,
- भन्सारमा सूचना प्रविधिको उच्चतम प्रयोग, अन्तरदेशीय सूचना आदान प्रदान तथा आवश्यक समन्वय, सहकार्यलगायतका विधि, प्रक्रिया अवलम्बन गरी वास्तविक कारोवार मूल्यका आधारमा भन्सार जाँचपास हुने भरपर्दो प्रणालीको विकास गर्ने,
- करदाता शिक्षा, नागरिक सचेतना, सशक्त बजार अनुगमन, कानून पालना गर्ने करदातालाई पुरस्कार र नगर्नेलाई दण्डलगायतका व्यवस्था प्रभावकारी बनाएर आन्तरिक बजारमा वास्तविक कारोबारको आधारमा सबैले बिल लिने दिने प्रणालीको विकास गर्ने,
- अन्तर विभाग, अन्तर कार्यालयबीच सूचना प्रविधिको माध्यमबाट सूचना आदानप्रदान गरी राजस्व जोखिमका आधारमा अनुसन्धान तथा अडिट गर्ने,
- कर, भन्सार तथा राजस्व अनुसन्धानले राजस्व जोखिमलाई आधार मानेर समन्वयात्मक कार्य प्रणाली अवलम्बन गर्ने,
- सबै प्रकारको राजस्व भुक्तानीलाई विद्युतीय माध्यममा रूपान्तरण गरी राजस्व सङ्कलनमा करदाता र कर प्रशासनको लागत कम गर्ने,
- आधुनिक सूचना प्रविधि, प्रोत्साहन, पुरस्कार तथा दण्डलगायतका व्यवस्था गर्दै कर प्रशासन र करदाता दुवै पक्षमा पारदर्शिता र सदाचारिताको विकास गर्ने,
- सङ्घ र प्रदेशबीच राजस्व प्रशासनमा साझेदारी गर्दै राजस्व जनशक्ति आदान प्रदानको व्यवस्था गर्ने,
- प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्व प्रशासनमा जनशक्ति आदान प्रदान गर्दै स्थानीय राजस्व प्रशासनको क्षमता विकास गर्ने,
- सङ्घले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको राजस्व सम्भाव्यता पहिचान गरी प्रदेश र स्थानीय तहको क्षमता विकास गर्ने, ज्ञान, सीप, अनुभव, सूचना आदानप्रदानको संस्थागत संयन्त्र तयार गर्ने,
- दुई तह र तीन तहबीच भएका संवैधानिक साझा अधिकारको विषयमा सङ्घले आवश्यक कानुन, मापदण्ड, नीति तयार गरी प्रदेश र स्थानीय तहको राजस्व परिचानमा मार्गदर्शन गर्ने,
- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको सुदृढीकरण गर्ने, यसका लागि सङ्घले आवश्यक तालिम, प्रोत्साहन तथा अन्य कार्यक्रम लागू गर्ने,
- तीन तहबीच रहेको हालको राजस्व बाँडफाँटको व्यवस्था पुनरावलोकन गरी थप वैज्ञानिक बनाउने ।
- उपरोक्त सुझाव कार्यान्वियन भएमा हाल देखिएका समस्या समाधान भई तीन तहको राजस्व सम्भाव्यता र क्षमताअनुसार परिचालनमा प्रभावकारिता आई मुलुकको आर्थिक सामाजिक विकासमा आन्तरिक स्रोतको अभाव पूरा हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

४. **नेपालमा सार्वजनिक ऋण परिचालनमा के कस्ता समस्याहरू छन् ? उल्लेख गर्दै समस्या समाधानका लागि सुझावहरू प्रस्तुत गर्नुहोस् ।**

✍ मुलुकमा भौतिक पूर्वाधार विकास गर्न, रोजगारी सिर्जना गर्न एवं सामाजिक न्याय, समता कायम गर्न सरकारले घाटा बजेटमार्फत परिचालन गर्ने साधन सार्वजनिक ऋण हो । नेपालमा आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७ ले घाटा बजेट पूर्ति गर्न स्रोत परिचलान गर्ने, आन्तरिक तथा बाह्य ऋणको अभिलेख, प्रतिवेदनलगायतका विषय व्यवस्था गरेको छ । मुलुकको विकासका लागि वार्षिक रूपमा बजेटमार्फत आन्तरिक र बाह्य ऋण परिचालन हुँदै आएको छ । नेपालमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा ऋणको अंश दक्षिण एसियामै कम छ तर राष्ट्रिय आवश्यकता एवं प्राथमिकताका क्षेत्रमा सार्वजनिक ऋण परिचालन गर्न नसक्दा अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न नसकेको अवस्था छ । यस अर्थमा नेपालमा सार्वजनिक ऋण परिचालनमा विभिन्न समस्या छन्, जसलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापनसम्बन्धी स्पष्ट रणनीति नहुनु,
- सङ्घीय संरचनाबमोजिम प्रदेश र स्थानीय तहले ऋण परिचालन गर्न नसक्नु,
- राष्ट्रिय आवश्यकता र प्राथमिकताका क्षेत्रमा अपेक्षित रूपमा ऋण परिचालन नहुनु,
- आन्तरिक ऋण परिचालनका उपकरणसम्बन्धी जनचेतनाको कमी हुनु,
- उत्पादनशील क्षेत्रमा आन्तरिक ऋण परिचालन गर्न नसक्नु,
- प्रतिबद्धताबमोजिम बाह्य ऋण प्राप्त हुन नसक्नु,
- बाह्य ऋणमा सहुलियतपूर्ण ऋणको अंश क्रमशः कम हुँदै जानु,
- बाह्य ऋण सम्झौता पूर्व पर्याप्त तयारी नहुनु,
- बाह्य ऋण प्राप्तिमा वार्ता एवं सम्झौताका लागि सक्षम स्थायी संयन्त्रको अभाव हुनु,
- विदेशी विनिमय जोखिम उच्च भई बाह्य ऋणको लागत बढ्दै जानु,
- ऋण परिचालन र उपयोग क्षमतामा कमी हुनु,
- सार्वजनिक ऋणको अभिलेख र प्रतिवेदन सुदृढ हुन नसक्नु,
- सार्वजनिक ऋणमार्फत निजी क्षेत्र तथा बाह्य लगानी प्रबर्द्धन गर्न नसक्नु ।

● **समस्या समाधानका लागि सुझावहरू**

- सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापनसम्बन्धी अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन रणनीति तर्जुमा गरी कार्यान्वियन गर्ने,
- सङ्घीय संरचनाबमोजिम ऋण परिचालन गर्न ऐन नियम संशोधन गरी कानुनी आधार प्रष्ट गर्ने,
- सार्वजनिक ऋण परिचालनका आधारहरूलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्ने, पुनरावलोकन गर्ने,
- सरकारी ऋणपत्रमा लगानीकर्ताको आकर्षण बढाउन वित्तीय साक्षरता प्रवर्द्धन गर्दै प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने,
- बाह्य ऋण परिचालनमा सहुलियतपूर्ण ऋण प्राप्तिमा जोड दिने,
- बाह्य ऋण प्राप्तिमा वार्ता एवं सम्झौता गर्न सरोकारवाला मन्त्रालय सबैको प्रतिनिधित्व रहने गरी एक विज्ञ समूह गठन गर्ने,
- कार्यविधिमा सरलीकरण, कर्मचारीको क्षमता विकास, प्रोत्साहन प्रणालीलगायतका व्यवस्था गरी ऋण उपयोग क्षमता विकास गर्ने,
- ऋण तिर्न सक्ने क्षमता विकास गर्ने क्षेत्रमा मात्र ऋण लिने र परिचालन गर्ने नीति लिने,
- सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयको सुदृढीकरण सार्वजनिक ऋणको अभिलेख र प्रतिवदेन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने,

प्रस्तुतकर्ता : हेमचन्द्र शर्मा

QUESTION BANK NEPAL